

СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ SOCIAL PHILOSOPHY AND PHILOSOPHY OF HISTORY

УДК 141.7:316.7:39(479.24)

DOI <https://doi.org/10.26661/hst-2020-7-84-01>

ТЮРКСЬКА СКЛАДОВА СВИТОГЛЯДНИХ НАСТАНОВ АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОГО ЕТНОСУ

© ВЕЛІЄВ, ФАРИЗ ТЕЙЮБ ОГЛИ

Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

E-mail: farizveliev@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7878-7489>

Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, 69600 Запоріжжя, Україна

Zaporizhzhya National University, Zhukovskoho str., 66, 69600 Zaporizhzhia, Ukraine

Анотація

Актуальність теми наукової розвідки обумовлена необхідністю дослідження тюркської складової світоглядних настанов Азербайджанського етносу. **Мета нашої наукової розвідки:** філософське осмислення тюркських елементів в світоглядних орієнтаціях азербайджанського етносу. **Методологічний комплекс** соціально-філософського дослідження передбачає спрямованість на з'ясування суті та особливостей тюркської складової у світоглядній карті азербайджанців. Змістовному вивченню цієї складової світоглядного комплексу азербайджанців сприятиме соціокультурний підхід, дотримання принципів об'єктивності, єдності соціальної теорії і практики. Для з'ясування елементів тюркської системи цінностей і об'єктів поклоніння азербайджанців використаний аксіологічний підхід. Соціально-філософське осмислення світоглядних настанов азербайджанського етносу виходить з того, що пошук істини – це процес поступового інтелектуального наближення і теоретичного оформлення сутнісних характеристик і атрибутів досліджуваного феномена. **Завдання дослідження:** 1) дати визначення понятійної конструкції «тюркський світ», яке необхідно для подальшого аналізу його впливу на світоглядні настанови Азербайджанського етносу; 2) визначити ідейний маніфест тюркізму та його часткову імплементацію в світоглядні настанови азербайджанців; 3) визначити базові цінності азербайджанського етносу, що сформувалися під впливом тюркського світу. **Наукова новизна:** вперше представлено комплексне філософське осмислення тюркської складової у світоглядних орієнтаціях азербайджанського етносу.

Ключові слова: світогляд, азербайджанський етнос, тюркський світ, атрибути, суспільство, держава, базові цінності.

Актуальність теми дослідження. Постановка задачі. Світоглядні настанови етносу обумовлюють спрямованість та форми соціальної активності, його перетворювальну діяльність, цінності та об'єкти поклоніння. Посилення інтеграційної єдності та впливу тюркського світу на сучасні соціальні процеси та переформатування геополітичного простору актуалізує дослідження тюркської складової у світоглядних настановах азербайджанців. Підґрунтям соціально-конструктивної стратегії розвитку азербайджанського суспільства та успішного повернення територіальної цілісності країни серед інших чинників виступає і фактор впливу тюркізму на світоглядні орієнтації азербайджанського етносу. Для вивчення досліджуваної теми сформульовані наступні завдання: – дати

визначення понятійної конструкції «тюркський світ», яке необхідно для подальшого аналізу його впливу на світоглядні настанови азербайджанського етносу; – визначити ідейний маніфест тюркізму та його часткову імплементацію в світоглядні настанови азербайджанців; – визначити базові цінності та об'єкти поклоніння азербайджанського етносу, що сформувалися під впливом тюркського світу. **Мета нашої наукової розвідки:** філософське осмислення тюркських елементів в світоглядних орієнтаціях азербайджанського етносу. **Об'єктом нашого дослідження** виступають тюркська складова у світоглядних орієнтаціях Азербайджанського етносу.

Попередні дослідження. Проблеми ідейних засад тюркізму аналізуються в низці

робіт науковців, серед яких слушно визначити доробок Р. Мухаметдинова (Тюркський світ і світогляд) [19-20], Н. Білокопитової (сутність та зміст поняття «тюркська соціальність») [7-8], Ф. Махмедова (геополітична ідентичність Азербайджану в контексті викликів та перспектив ХХІ століття) [18], Е. Тюрксої (Джавадханлы) (Тюркський світ і глобалізація: виклик часу) [24] та інших. Проблематика сутності, видів та складових світогляду знайшла відображення в наукових розвідках таких дослідників як В. Воронкова (формування ноосферного світогляду як основи інформаційно-інноваційно-ноосферного суспільства) [14], В. Зубов (кроскультурний пастись в умовах глобалізації: світоглядний аспект) [16], Л. Кривега (світоглядні орієнтації особистості в умовах трансформації суспільства) [17]. Певний внесок щодо досліджуваної проблеми був зроблений автором цієї статті в своїх попередніх наукових розвідках, де розглядалися такі аспекти як: азербайджанський етнос: підходи до розуміння сутнісних атрибутів [9]; зороастризм в світоглядних орієнтаціях азербайджанців [10]; Азербайджанська соціальність: сутнісні характеристики [11]; Азербайджан в координатах становлення нового світового порядку [12]; Ідейні засади світоглядних настанов Азербайджанського етносу [13]. Джерельна база дослідження зазначеної теми включає в себе виступи Президента Азербайджану Ільхама Алієва [2-3], статистичні та аналітичні матеріали щодо соціальних процесів в сучасному азербайджанському суспільстві, включаючи електронні ресурси [24]. Попереднє вивчення зазначеної проблеми характеризується фрагментарністю, розпорошеністю по окремим країнам тюркського світу, однобічністю у виокремленні суттєвих рис. Тому слушною та своєчасною є соціально-філософська рефлексія проблеми тюркської складової у світоглядних настановах азербайджанського етносу. На основі доробку вище перелікованих авторів та джерел і з врахуванням нових соціальних реалій нагальним є завдання здійснити змістовне філософське дослідження зазначеної теми.

Методологія. Соціально-філософське дослідження передбачає спрямованість на з'ясування суті та особливостей тюркської складової у світоглядній карті азербайджанців. Змістовному вивченню цієї складової світоглядного комплексу азербайджанців сприятиме соціокультурний підхід, дотримання принципів об'єктивності, єдності соціальної теорії і практики. Для з'ясування

елементів тюркської системи цінностей і об'єктів поклоніння азербайджанців використаний аксіологічний підхід. Соціально-філософське осмислення світоглядних настанов Азербайджанського етносу виходить з того, що пошук істини – це процес поступового інтелектуального наближення і теоретичного оформлення сутнісних характеристик і атрибутів досліджуваного феномена. Зазначимо, що атрибутами філософського мислення є критичність, методологічний плюралізм та спрямованість на розуміння важливих проблем людського існування. Викладені принципи складають основу методологічної стратегії написання цієї статті. **Виклад основного матеріалу дослідження.** Науковий пошук передбачає перш за все дати визначення основним поняттям, що будуть використані в подальшому осмисленні поставленої проблеми. Для нас це такі категорії та понятійні конструкції як «Тюркський світ», «азербайджанський етнос», «світоглядні настанови», «тюркська складова світоглядних настанов азербайджанського етносу».

Тюркський світ – це соціокультурна система, що створена тюркськими народами протягом майже 15-ти останніх століть. Тюрки – етнічно-мовні народи, представники яких говорять на мовах, що належать тюркській сім'ї в межах алтайської мовної групи. Тюрки – це культурно-мовна спільність, що сформувалась на території степів Північного Китаю і давні представники якої займалися головним чином кочовим скотарством. Тюрки історично і лінгвістично пов'язані із спільнотою Туцзюе – назва, що дана китайцями кочовому народу, який був утворений в VI столітті н. е. Державною організацією давніх тюрків була Імперія, що простиралася від нинішньої Монголії і північного кордону Китаю до Чорного моря [26]. Тюрки в першому тисячолітті н.е. проникли в Закавказзя (азербайджанці), а з початку II тисячоліття н. е. на береги Середземного моря (тюрки-сельджуки, турки-османи, мамелюки). На протязі століть була створена оригінальна матеріальна та духовна культура. Так, тюрки вперше в Азії стали займатися промисловим видобутком заліза що дозволило їм озброїти армію новітнім на той час озброєнням. На думку дослідниці С. Аязбекової необхідно включити самобутню тюркську цивілізацію в систему цивілізаційної класифікації на основі ряду ознак (єдність території і спільність умов проживання, державність, мовна спорідненість, наявність релігії та писемності та ін.) [6]. Слід зазначити, що

тюркський світ протягом тривалої історії було унікальним феноменом, який справив значний вплив на хід і розвиток світової історії та культури. Тюркський світ займає проміжне положення в Євразії між Сходом та Заходом. До його складу на сучасному етапі входять 46 народів, серед яких найбільш численними серед них є турки, азербайджанці, башкири, казахи, киргизи, татари, туркмени, уйгури, узбеки, якути та інші [22]. Сучасне геополітичне переформатування світу та посилення внутрітюркських політичних, економічних та культурних зв'язків зміцнюють і консолідують світ тюрків. За релігійною ознакою серед сучасних тюрків більшість – мусульмани, але є також православні християни, іудеї, буддисти, бурханісти, тенгріанці, шаманісти та інші язичницькі вірування. Але підкреслимо той факт, що в усіх тюркських державах жодна релігія не є державною, в них проголошена свобода совісті, значна частина населення тюркських країнах орієнтуються на світський спосіб життя. Тюркські народи мають свою оригінальну «самість», що відокремлює один тюркський народ від іншого. Але всі вони в своєму контенті мають тюркську складову. В зв'язку з цим визначимо, що понятійна конструкція «Азербайджанський етнос» позначає «колективну форму соціального буття азербайджанців, об'єднаних мовою, світоглядними орієнтаціями, менталітетом, традиціями, об'єктами поклоніння, певним державним оформленням та господарським комплексом, територією, культурою, однаковою ідентифікацією, стилем публічного і приватного життя, зовнішнім виглядом. Становлення азербайджанського етносу відбувалося під впливом перської, арабської, тюркської, російської, європейської традиції та процесів глобалізації» [9, с. 65].

Світоглядні настанови є елементом світогляду, який можна розглядати як сукупність поглядів людини на світ, навколишнє середовище і свою роль та місце в ньому. Світоглядні настанови підкреслюють спрямованість особистості на використання усталених світоглядних уявлень, цінностей, способів активності та об'єктів поклоніння. Тюркські світоглядні настанови відображають основні ідеї тюркизму. Розглянемо його основні положення та імплементацію у світоглядні орієнтації азербайджанського етносу. Зазначимо, що азербайджанський етнос за походженням та певними елементами культури відноситься до тюркської спільноти. Загальнотюркський світогляд виступає як загальне, а тюркська складова в сві-

тоглядних настановах азербайджанців – як одиничне, яке відбиває стародавні тюркські коріння та національний і світський характер. Тюркська космогонія про виникнення світу з хаосу, що складається з таких начал як вода та повітря, схожа з міркуваннями філософів мілетської школи в Стародавній Греції. Відомо, що Фалес їздив до Єгипту і навчався у тамтешніх вчених, ті в свою чергу багато перейняли від шумерів. Шумери ж були народом, який утворився від злиття двох народів, одним з яких були прототурки [19]. Поряд з ісламською онтологією тюркський погляд на світобудову виступає фундаментом світоглядних орієнтацій азербайджанців.

Характерним для загальнотюркського світогляду, яке присутнє і в світоглядних настановах азербайджанського етносу, є особливо трепетне відношення до природи. Одним із чинників формування світоглядних орієнтацій азербайджанців виступає природа, її складові – флора, фауна, природні ландшафти країни. Вони обумовлюють міфологічні, релігійні, наукові, філософські, художні уявлення азербайджанців, формують певні табу, повір'я, забобони, норми спільної життєдіяльності, скеровують активність на визначені типи соціальних практик. З принципом благоговіння перед природою у тюрків пов'язаний звичай милування природою, естетичної насолоди її красою [19]. Краса природних ландшафтів викликає естетичні яскраві почуття та переживання й обумовлює специфічне духовне, чуттєве ставлення азербайджанців до неї, як священного простору. Особливо це відношення актуалізувалося на сучасному етапі, коли промисловий розвиток країни та надмірна експлуатація природних багатств загострили екологічні проблеми, а саме: забруднення водних ресурсів, забруднення атмосферного повітря; деградація родючих земель; зменшення біорізноманіття; скорочення лісових ресурсів, фауни та інші. Емоційним та особливо поважним є відношення азербайджанців до своєї землі, що відбилися і у визволенні і поверненні до Азербайджана Карабаху. Ця подія розглядається в тюркському світі як визначна подія і символ солідарності та єдності тюркської спільноти.

Наступним елементом тюркської складової у світогляді азербайджанського етносу виступає шанування предків, поважне відношення до старших в родині та в різноманітних колективах та ситуаціях. Про шанування предків говорить, наприклад, той факт, що турки поминають покійного на 3-й, 7-й, 40-й день і через рік після його

смерті Сім'я та громада («джамаат»), в яку залучений азербайджанець, виступають підґрунтям його соціалізації та реалізації сутнісних сил, характеристикою його респектабельності та соціальної значущості. Саме громада завдяки колективним зусиллям забезпечувала відтворення та соціальне буття азербайджанців. Тюркський вплив на світоглядні настанови азербайджанців обумовив вторинність прагматичних цінностей, первинними виступали такі цінності як сім'я, віра, справедливість, любов до Батьківщини. В світоглядних настановах азербайджанців, як і усіх тюрків, важливу роль відіграє прагнення до свободи в усіх сферах публічного та приватного буття, тобто мати можливість чинити вибір відповідно до своїх уподобань, інтересів і цілей. Але сучасний азербайджанець буде вільним і самодостатнім лише тільки володіючи будь-якою власністю, а конкуренція вільних власників буде джерелом саморозвитку суспільства. Колективістська тенденція в світоглядних настановах азербайджанського етносу робить важливим таку цінність як справедливість, яка полягає у вимозі, щоб кожен отримав те, на що він має право (соціальне та фізичне) і щоб це не порушувало прав інших людей. Історія тюркського світу свідчить про прагнення тюрків реалізовувати цей принцип в їх соціальній практиці та організації суспільного життя. В усі часи для світогляду тюркської еліти було властиво усвідомлення своєї відповідальності перед народом за його добробут і долю. Це відображається і в діяльності азербайджанських керманічів та національної еліти. Вважається, що «ні тоталітарний соціалізм з його механістичною зрівнялівкою, ні олігархічний капіталізм з його монополізмом на все не були прийняті і не сприймаються тюркським менталітетом, тому для тюрків, більш прийнятним був би розвиток в руслі народного капіталізму» [19].

Елементом тюркської культури виступає азербайджанська мова, яка є тюркською за своєю лексикою та граматикою. Азербайджан, як і біль-

шість інших тюркських країн, перейшли або переходять (як Казахстан та Узбекистан) на латиницю. В тюркському світі алфавіт часто змінювався і це обумовило проблеми в аспекті розповсюдження тюркської культурної спадщини. На сучасному етапі азербайджанська мова має 32 літери, а турецька мова, як взірець, має 29. Турецькі тюркологи вважають, що проблема алфавіту є кошмаром для тюркського світу і тому тюркським спільнотам необхідно відстоювати надплеменне усвідомлення тюркості [5]. В азербайджанській мові багато слів з арабським корінням, вони охоплюють як побутову, так і термінологічну лексику, а наявність іранізмів пояснюється тривалим періодом азербайджано-перських взаємовідносин [1]. Але в цілому більш важливим для представників тюркського світу є розуміння одне одного.

Висновки: Розглянувши проблему дослідження тюркської складової у світоглядних настановах азербайджанців, зазначимо наступне. Своєрідність світогляду азербайджанського етносу обумовлена переплетінням перського впливу, загальнокавказьких рис та тюркської спадщини. Значний вплив на нього справило і знаходження в складі Російської імперії на протязі двох століть. В даний час можна констатувати посилення вестернізації, чому сприяє глобалізація та нові комунікаційні технології. Тюркський світоглядний комплекс формувався на протязі тисячоліть і пронизує світоглядні настанови тюркських народів, в тому числі і азербайджанського. Загальнотюркський світогляд виступає як загальне, а тюркська складова в світоглядних настановах азербайджанців – як одиничне, яке відбиває його стародавні тюркські коріння та національний і світський характер. Ціннісне коло світоглядних настанов азербайджанців вписується в систему загальнолюдських цінностей і спрямовує їх до соціально-конструктивної діяльності.

Перспектива подальших досліджень полягає в з'ясуванні специфіки релігійної складової у світоглядних орієнтаціях сучасних азербайджанців.

Список використаних джерел

1. Азербайджанский язык. Электронный ресурс. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki>.
2. Алиев И. Документы. Указы. Обращения. URL: <https://ru.president.az>
3. Алиев И. Азербайджанцам мира. 25 декабря 2019. URL: <https://ru.president.az/articles/35418>
4. Алиева С. И. Г., Али А. Р. О. Роль тюркского (азербайджанского) языка на Северном Кавказе. Современная научная мысль. 2014. №. 3. С. 24-38.
5. «Алфавитный» хаос, поджидающий тюркский мир. URL: <https://news-turk.ru/2021/03/04/alfavitnyj-haos-podzhidayushhij-tyurkskiy-mir/>
6. Аязбекова С. Ш. Тюркская цивилизация в системе цивилизационных классификаторов. <http://www.viaevrasia.com/ru/>

7. Білокопитова Н. І. Сутність та зміст поняття «тюркська соціальність». *Культурологічний вісник: Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпряниці*. Запоріжжя. 2015. Вип. 34. С. 156-160.
8. Білокопитова Н. І. Діалектичність світогляду та ідеології тюркської соціальної культури. *Гілея: науковий вісник*. 2014. Вип. 90. С. 291-295.
9. Велієв Ф.Т.О. Азербайджанський етнос: підходи до розуміння сутнісних атрибутів. *Вісник Львівського університету імені Івана Франка. Серія «Філософсько-політологічні студії»*. 2018. Випуск 18. Львів, 2018. С. 61-66.
10. Велієв Ф.Т. О. Зороастризм у світоглядних орієнтаціях Азербайджанців. *Гілея: науковий вісник*. Збірник наукових праць національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Випуск 139 (12). Ч. 2. Філософські науки. Київ, 2018. С. 53-57.
11. Велієв Ф. Т. О. Азербайджанська соціальність: сутнісні характеристики. *Культурологічний вісник: Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпряниці* / Гол. ред. М.А. Лепський; Запорізький національний університет. Запоріжжя: КСК-Альянс, 2019. Випуск № 40. С. 116-120.
12. Велієв Ф.Т. О. Азербайджан в координатах становлення нового світового порядку. *Культурологічний вісник: Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпряниці* / Гол. ред. М.А. Лепський; Запорізький національний університет. Запоріжжя: КСК-Альянс, 2020. Випуск № 41. С. 36-40.
13. Велієв Ф.Т.О. Ідейні засади світоглядних настанов Азербайджанського етносу. *Гілея: науковий вісник*. Збірник наукових праць національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Випуск 159 (11-12). Ч.2. Філософські науки. Київ, 2020. С.11-14
14. Воронкова В. Г., Кивлюк О. П., Максименюк М. Ю., Нікітенко В. О. Формування ноосферного світогляду як основи інформаційно-інноваційно-ноосферного суспільства та ноосферної економіки. *Гілея / Гол. ред. В. М. Вашкевич*. Київ : Вид-во «Гілея», 2017. Вип. 122. С. 159-162.
15. Гумилев Л. Н. Древние тюрки. Москва, 1967. 504 с.
16. Зубов В. Кроскультурний пастиш в умовах глобалізації: світоглядний аспект : монографія. Київ: ІВО НАПН У, 2014. 278 с.
17. Кривега Л. Д. Мировоззренческие ориентации личности в условиях трансформации общества. Запорожье : ЗГУ, 1998. 189 с.
18. Махмедов Ф. Геополитическая идентичность Азербайджана в контексте вызовов и перспектив XXI века. *Валдайские Записки*. № 62. Февраль, 2017. 13 с.
19. Мухаметдинов Р. Тюркский мир и мировоззрение (или Манифест тюркизма XXI века). URL: <https://greylib.align.ru/411/tyurkskij-mir-i-mirovozzrenie-manifest-tyurkizma-xxi-veka-r-muxametdinov.html>
20. Мухаметдинов Р. Ф. Зарождение и эволюция тюркизма. Казань: Изд-во «Заман». 1996. 272 с.
21. Омаров В. Традиционные и новые моральные ценности азербайджанского общества. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2016. №. 12. С. 86-89.
22. Сафаров Р. Ф. Вопросы азербайджанской идентичности: между мусульманской уммой и нацией. *Ислам в современном мире*. 2015. Т. 11. №. 3. С. 133-142.
23. Тюрки. *Википедия*. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki>
24. Тюркской (Джавадханлы) Э. Тюркский мир и глобализация: вызов времени. URL: <https://www.turantoday.com/2013/09/turk-global.html>.
25. Azerbaijan. *The World Factbook*. URL: <http://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/aj.htm>.
26. Turkic. *Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/Turkic-peoples>

References

1. Azerbajdzhanskij yazyk. Elektronnij resurs. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki>.
2. Aliev I. Dokumenty. Ukazy. Obrashcheniya. URL: <https://ru.president.az>
3. Aliev I. Azerbajdzhancam mira. 25 dekabrya 2019. URL: <https://ru.president.az/articles/35418>
4. Alieva S. I. G., Ali A. R. O. (2014). Rol' tyurkskogo (azerbajdzhanskogo) yazyka na Severnom Kavkaze. *Sovremennaya nauchnaya mysl*. 3. 24-38.
5. «Alfavitnyj» haos, podzhidayushchij tyurkskij mir. URL: <https://news-turk.ru/2021/03/04/alfavitnyj-haos-podzhidayushchij-tyurkskij-mir/>
6. Ayazbekova S.Sh. Tyurkskaya civilizaciya v sisteme civilizacionnyh klassifikatorov. <http://www.viaevrasia.com/ru/>
7. Bilokopitova N. I. (2015). Sutnist' ta zmist ponyattya «tyurks'ka social'nist'. *Kul'turologichnij visnik: Naukovo-teoretichnij shchorichnik Nizhn'oi Naddnipyanshchini*. Zaporizhzhya. 34.156-160.
8. Bilokopitova N. I. (2014). Dialektichnist' svitoglyadu ta ideologii tyurks'koï social'noï kul'turi. *Gileya: naukovij visnik*. 90. 291-295.
9. Veliev F.T.O. Azerbajdzhanskij etnos: pidhodi do rozuminnya sutnisnih atributiv. *Visnik L'viv'skogo universitetu imeni Ivana Franka. Seriya «Filosofs'ko-politologichni studii»*. 2018. Vipusk 18. L'viv, 2018. S. 61-66.
10. Veliev F. T. O. (2018). Zoroastrizm u svitoglyadnih orientacij Azerbajdzhanciv. *Gileya: naukovij visnik*. Zbirnik naukovih prac' nacional'nogo pedagogichnogo universitetu imeni M.P. Dragomanova. Vipusk 139 (12). Ch.2. filosofski nauki. Kiiv. 53-57.

11. Veliev F. T. O. (2019). Azerbajdzhans'ka social'nist': sutnisni harakteristiki. Kul'turologichnij visnik: Naukovo-teoretichnij shchorichnik Nizhn'oi Naddnipyryanshchini / Gol. red. M.A. Leps'kij; Zaporiz'kij nacional'nij universitet. Zaporizhzhya: KSK-Al'yans. 40. 116-120.
12. Veliev F. T. O. (2020). Azerbajdzhan v koordinatah stanovlennya novogo svitovogo poryadku. Kul'turologichnij visnik: Naukovo-teoretichnij shchorichnik Nizhn'oi Naddnipyryanshchini / Gol. red. M.A. Leps'kij; Zaporiz'kij nacional'nij universitet. Zaporizhzhya: KSK-Al'yans. 41. 36-40.
13. Veliev F. T. O. (2020). Idejni zasadi svitoglyadnih nastanov Azerbajdzhans'kogo etnosu. Gileya: naukovij visnik. Zbirnik naukovih prac' nacional'nogo pedagogichnogo universitetu imeni M.P. Dragomanova. Vipusk 159 (11-12). Ch. 2. Filosofs'ki nauki. Kiiv. 11-14
14. Voronkova V. H., Kivlyuk O. P., Maksimenyuk M. Yu., Nikitenko V. O. (2017). Formuvannya noosferного svitoglyadu yak osnovi informacijno-innovacijno-noosferного suspil'stva ta noosferної ekonomiki. Gileya / Gol. red. V. M. Vashkevich. Kiiv : Vid-vo «Gileya». 122. 159-162.
15. Gumilev L. N. (1967). Drevnie tyurki. Moskva. 504.
16. Zubov V. (2014). Kroskul'turnij pastish v umovah globalizacii: svitoglyadnij aspekt : monografiya. Kiiv: IVO NAPN U. 278.
17. Krivega L. D. (1998). Mirovozzrencheckie orientacii lichnosti v ucloviyah transformacii obshchestva. Zaporozh'e : ZGU. 189.
18. Mahmedov F. (2017). Geopoliticheskaya identichnost' Azerbajdzhana v kontekste vyzovov i perspektiv hh1 veka. Valdajskie Zapiski. 62. Fevral. 13.
19. Muhametdinov R. Tyurkskij mir i mirovozzrenie (ili Manifest tyurkizma XXI veka). URL: <https://greylib.align.ru/411/tyurkskij-mir-i-mirovozzrenie-manifest-tyurkizma-xxi-veka-r-muxametdinov.html>
20. Muhametdinov R. F. (1996). Zarozhdenie i evolyuciya tyurkizma. Kazan': Izd-vo «Zaman». 272.
21. Omarov V. (2016). Tradicionnye i novye moral'nye cennosti azerbajdzhanskogo obshchestva. Aktual'ni problemi filosofii ta sociologii. 12. 86-89.
22. Safarov R. F. (2015). Voprosy azerbajdzhanskoj identichnosti: mezhdumusul'manskoj ummoj i naciej. Islam v sovremennom mire. T. 11. 3. 133-142.
23. Tyurki. Vikipediya. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki>
24. Tyurksoj (Dzhavadhanly) E. Tyurkskij mir i globalizaciya: vyzov vremeni. URL: <https://www.turantoday.com/2013/09/turk-global.html>.
25. Azerbaijan. The World Factbook. URL: <http://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-actbook/geos/aj.htm>.
26. Turkic. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/Turkic-peoples>

VELIYEV, FARIZ TEYUB OGLY – Ph.D.-student of the Department of Social Philosophy and Public Administration, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: farizveliev@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7878-7489>

TURKISH COMPONENT OF WORLDVIEW ATTITUDES OF THE AZERBAIJAN ETHNOS

Abstract

The relevance of the topic of scientific research is due to the need to study the Turkic component of the ideological attitudes of the Azerbaijani ethnos. **The purpose** of our scientific intelligence: philosophical understanding of the Turkic elements in the worldview orientations of the Azerbaijani ethnos. **The methodological complex** of socio-philosophical research assumes a focus on clarifying the essence and characteristics of the Turkic component in the worldview map of Azerbaijanis. A meaningful study of this component of the worldview complex of Azerbaijanis will be facilitated by a socio-cultural approach, observance of the principles of objectivity, the unity of social theory and practice. To clarify the elements of the Turkic system of values and objects of worship of Azerbaijanis, an axiological approach was used. Socio-philosophical understanding of the ideological attitudes of the Azerbaijani ethnos proceeds from the fact that the search for truth is a process of gradual intellectual approximation and theoretical design of the essential features and attributes of the phenomenon under study. **Research objectives:** 1) to give a definition of the conceptual construction of the "Turkic world", which is necessary for further analysis of its influence on the ideological attitudes of the Azerbaijani ethnos; 2) determine the ideological manifesto of Turkism and its partial implementation in the ideological attitudes of the Azerbaijanis;

3) define and describe the meanings of life and basic values of the Azerbaijani ethnos, which were formed under the influence of the Turkic world. **Scientific novelty:** for the first time, a comprehensive philosophical understanding of the Turkic component in the worldview orientations of the Azerbaijani ethnos is presented.

Key words: worldview, Azerbaijani ethnos, Turkic world, attributes, society, state, meanings of life, basic values.

ВЕЛИЕВ, ФАРИЗ ТЕЙЮБ ОГЛЫ – аспирант кафедры социальной философии и управления, Запорожский национальный университет (Запорожье, Украина)

E-mail: farizveliev@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7878-7489>

ТЮРКСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИХ УСТАНОВОК АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ЭТНОСА

Аннотация

Актуальность темы научного исследования обусловлена необходимостью исследования тюркской составляющей мировоззренческих установок Азербайджанского этноса. **Цель** нашей научной разведки: философское осмысление тюркских элементов в мировоззренческих ориентациях азербайджанского этноса. **Методологический комплекс** социально-философского исследования предполагает направленность на выяснение сущности и особенностей тюркской составляющей в мировоззренческой карте азербайджанцев. Содержательному изучению этой составляющей мировоззренческого комплекса азербайджанцев будет способствовать социокультурный подход, соблюдение принципов объективности, единства социальной теории и практики. Для выяснения элементов тюркской системы ценностей и объектов поклонения азербайджанцев использован аксиологический подход. Социально-философское осмысление мировоззренческих установок азербайджанского этноса исходит из того, что поиск истины – это процесс постепенного интеллектуального приближения и теоретического оформления сущностных черт и атрибутов исследуемого феномена. **Задачи исследования:** 1) дать определение понятийной конструкции «тюркский мир», которое необходимо для дальнейшего анализа его влияния на мировоззренческие установки Азербайджанского этноса; 2) определить идейный манифест тюркизма и его частичную имплементацию в мировоззренческие установки азербайджанцев; 3) определить базовые ценности азербайджанского этноса, которые сформировались под влиянием тюркского мира. **Научная новизна:** впервые представлено комплексное философское осмысление тюркской составляющей в мировоззренческих ориентациях Азербайджанского этноса.

Ключевые слова: мировоззрение, азербайджанский этнос, тюркский мир, атрибуты, общество, государство, базовые ценности.

© The Author(s) 2021

This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 27.02.2021

Accepted date 05.03.2021

Published date 15.03.2021

How to cite: Велиев, Фариз Тейюб Огли. Тюркська складова світоглядних настанов азербайджанського етносу. Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia National University, 2021. 7 (84), P. 8-14.

doi: <https://doi.org/10.26661/hst-2020-7-84-01>